

Dariusz Adamczyk

Jedność europejska w perspektywie chrześcijańskiej tożsamości na podstawie nauczania Jana Pawła II

Niepodległość i Pamięć 25/4 (64), 261-286

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dariusz Adamczyk

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Jedność europejska w perspektywie chrześcijańskiej tożsamości – na podstawie nauczania Jana Pawła II

Słowa kluczowe

nauczanie Jana Pawła II, jedność europejska, integracja europejska, chrześcijańska tożsamość Europy, wartości chrześcijańskie, uniwersalizm

Streszczenie

Artykuł dotyczy kwestii jedności w perspektywie chrześcijańskiej tożsamości narodów Europy. Jego podstawę stanowi nauczanie Jana Pawła II. W procesie integracji europejskiej brakuje więzów duchowych, stąd istotne jest zwrócenie uwagi na chrześcijańską tożsamość Europy oraz w tym kontekście na działalność instytucji Kościoła katolickiego. Są z tym związane podstawowe wartości ogólnoludzkie oraz uniwersalne idee, na których tworzone są systemy humanistyczne i demokratyczne współczesnego świata. Kryzys chrześcijańskiej samoświadomości Europejczyków przejawia się w kryzysie wartości, wewnętrznej pustce, utracie sensu życia. W kontekście kryzysu samoświadomości wartości chrześcijańskie stanowią szansę dla człowieka, ponieważ dopiero w Chrystusie człowiek zdobywa pełną świadomość swojej godności jako osoby. Uznanie tej godności jest podstawą do budowania współczesnej cywilizacji oraz wypracowania nowego wzorca jedności w różnorodności.

Zagadnienie jedności europejskiej jest ściśle związane z pojęciem integracji, które pochodzi od łacińskiego określenia *integratio* i oznacza zespolenie, scalenie, tworzenie całości z części. W perspektywie jednoczenia się narodów Europy jest to proces obejmujący życie społeczne, kulturowe, gospodarcze i polityczne, w wyniku którego powstaje heterogeniczna, wielokulturowa wspólnota państw i narodów. Winna ona być zjednoczona w obrębie wspólnych wartości, a jednocześnie gwarantować tożsamość kulturową poszczególnym grupom etnicznym i narodom wchodzących w jej skład¹.

Wydaje się jednak, że proces integracji europejskiej jest często pojmowany w sposób niepełny – chodzi o jego ukazywanie jedynie w kategoriach politycznych, ekonomicznych czy kulturowych, bez odwołania się do kwestii religijnych. Tymczasem czynnikiem najbardziej integrującym wszelką wspólnotę są więzy duchowe, bez których nie sposób zbudować trwałej jedności². Dlatego w kontekście wysiłków i dążeń do coraz pełniejszej integracji oraz jedności europejskiej, a także zachowania pokoju w Europie oraz poprawy życia w wymiarze gospodarczym, finansowym i społecznym, nie można podejmować dyskusji bez odwołania się do duchowych – religijnych, zwłaszcza chrześcijańskich – fundamentów tego kontynentu.

Chrześcijańska tożsamość Europy

Tożsamość jest wyrazem samej istoty istnienia. Dotyczy to zarówno człowieka, jak też społeczeństwa, narodu, a zatem również mieszkańców kontynentu europejskiego. Tożsamość jest głęboko związana z przeszłością, z historią. Ta świadomość własnych początków stanowi wyjaśnienie tego, kim się jest. Pamięć o własnej tożsamości, świadomość własnej historii i swoich korzeni, staje się impulsem do życia w teraźniejszości, a także do budowania przyszłości³.

---

¹ Por. M. Stępnia, *Integracja europejska*, http://www.centrumjp2.pl/wikipj2/index.php?title=Integracja_europejska [dostęp: 14.11.2014].

² Por. H. Muszyński, *Europa ducha. Chrześcijańska wizja fundamentów jedności europejskiej*, Gniezno 2002, s. 9.

³ Por. J. Gocko, *Zjednoczona Europa w nauczaniu Jana Pawła II*, s. 5, http://pracownik.kul.pl/files/28276/public/Europa_JPII_Gocko.pdf. [dostęp: 17.11.2014].

Historia magistra vitae est. Istotne jest zatem, aby z historii wyciągać wnioski i czerpać z niej to, co najlepsze, zaś tożsamość Europy jest ściśle związana z chrześcijaństwem. Poprzez wiarę chrześcijańską stworzone zostały na tym kontynencie warunki do jedności i rozwoju kultury. Już samo powstanie Europy łączy się z jej ewangelizacją. Chrześcijaństwo wniosło na ten kontynent tak istotne wartości, jak: godność człowieka, wolność, uniwersalizm, miłość małżeńska i rodzinna, szacunek dla życia, a także szkolnictwo, uniwersytety czy dzieła solidarności⁴.

Jan Paweł II pisze:

Chrześcijaństwo szeroko i do głębi przeniknęło Europę. Nie ulega wątpliwości, że w złożonej historii Europy chrześcijaństwo stanowi element kluczowy i decydujący, oparty na solidnym fundamencie tradycji klasycznej i ulegający w kolejnych wiekach wielorakim wpływom różnych nurtów etniczno-kulturowych. Wiara chrześcijańska ukształtowała kulturę kontynentu i spłotła się nierozzerwalnie z jego dziejami, do tego stopnia, że nie sposób ich zrozumieć bez odniesienia do wydarzeń, jakie dokonały się najpierw w wielkiej epoce ewangelizacji, a następnie w kolejnych stuleciach, w których chrześcijaństwo, mimo bolesnego rozdziału między Wschodem a Zachodem, zyskało trwałą pozycję jako religia Europejczyków. Tak-

---

⁴ Por. K. Lehmann, *Nowa Europa – fikcje i wizje*, [w:] *Europa. Fundamenty jedności*, red. A. Dylus, Warszawa 1998, s. 168; A. Grześkowiak, *Fundamenty integracji Europy*, [w:] *Kultura i prawo*, t. 1, *Podstawy jedności europejskiej*, red. J. Krukowski, O. Theisen, Lublin 1999, s. 253 i nn.; Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska „Ecclesia in Europa”*, Rzym 2003, p. 18; idem, *Przemówienie do V Sympozjum biskupów Europy zorganizowanego przez Radę Konferencji Europejskich (5 października 1982)*, [w:] *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy?*, tłum. E. Rogowiec, Kraków 2003, s. 38 i n.; idem, *Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański”*: „*Europo bądź wierna swoim korzeniom*”, 2 maja 2004, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/modlitwy/ap_02052004.html [dostęp: 10.11.2014]; idem, *Spotkanie Ojca Świętego z korpusem dyplomatycznym: „W trosce o lepszą przyszłość rodziny ludzkiej”*, 12 stycznia 2004, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/cd2004_12012004.html# [dostęp: 10.11.2014]; H. Muszyński, *Europa ducha...*, op. cit., s. 92 i nn.; W. Majkowski, *Nowe wyzwania w jednoczącej się Europie*, [w:] *Polska katecheza wobec pluralizmu jednoczącej się Europy*, red. A. Offmański, Szczecin 2004, s. 21 i nn.; S. Wielgus, *Czym są chrześcijańskie wartości?*, [w:] *Chrześcijaństwo a jedność Europy*, red. E. Cyran, A. Czaja, P. Gutowski, Lublin 2006, s. 255 i nn.

że w okresie nowożytnym i współczesnym, kiedy to jedność religijna stopniowo zanikała, zarówno na skutek kolejnych podziałów między chrześcijanami, jak i procesu oddalania się kultury od wiary, rola tej ostatniej była nadal znacząca⁵.

Z kontynentem europejskim ściśle związana jest instytucja Kościoła katolickiego. Poprzez wysiłki misjonarzy, świadectwo świętych i męczenników oraz wytrwałą pracę mnichów, zakonników i duszpasterzy, kształtowało się duchowe oblicze Europy. Z chrześcijaństwa pochodzi to, co najlepsze w humanistycznej kulturze Europy. Z tej religii czerpana jest inspiracja do twórczości intelektualnej i artystycznej. Na jej wartościach wypracowane zostały normy prawne z poszanowaniem dla godności osoby ludzkiej, która stanowi źródło niezbywalnych praw. Wartości chrześcijańskie nadały europejskiej kulturze walor uniwersalny, ponieważ chrześcijaństwo z natury jest uniwersalistyczne. Do ich rozpowszechnienia i umocnienia przyczynił się Kościół jako depozytariusz Ewangelii⁶.

Jan Paweł II pisze:

Z pewnością nie można wątpić, że wiara chrześcijańska należy w sposób radykalny i decydujący do fundamentów kultury europejskiej. Chrześcijaństwo bowiem nadało kształt Europie, zaszczipiając w niej pewne podstawowe wartości. Także współczesna Europa, która dała światu ideał demokracji i prawa człowieka, czerpie swe wartości z dziedzictwa chrześcijańskiego. Bardziej niż jako miejsce geograficzne można ją określić jako pojęcie w głównej mierze kulturowe i historyczne, które znamionuje rzeczywistość zrodzoną jako kontynent również dzięki jednoczącej sile chrześcijaństwa, które zdołało zintegrować między sobą różne ludy i kultury, i jest ściśle związane z całą kulturą europejską⁷.

---

⁵ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, op. cit., p. 24.

⁶ Por. ibidem, p. 25; J. Życiński, *Kultura naukowa w integracji Europy*, [w:] *Europa. Drogi integracji*, red. A. Dylus, Warszawa 1999, s. 50 i nn.; S. Kowalczyk, *Naród, państwo, Europa. Z problematyki filozofii narodu*, Radom 2003, s. 192.

⁷ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, op. cit., p. 108. Por. J. Życiński, *Wartości chrześcijańskie a państwo demokratyczne*, [w:] *Kultura i prawo*, t. 1, *Podstawy jedności europejskiej*, red. J. Krukowski, O. Theisen, Lublin 1999, s. 21 i nn.; idem, *Chrześcijańskie korzenie kultury europejskiej*, [w:] seria: *Teologia w dialogu*, t. 11, *Ku duchowej integracji Europy*, red. A. Kaim, P. Kantyka, Lublin 2005, s. 18 i nn.; H. Skorowski, *Moja Europa? Refleksje nad kulturowym wymiarem*

Niewątpliwie największym wkładem chrześcijaństwa oraz jego wartości w życie świata, a zwłaszcza Europy, jest ukazanie właściwego humanizmu, opartego na biblijnej koncepcji człowieka. Godność człowieka jako stworzonego na obraz Boga (Rdz 1,26 n) i odkupionego przez Jezusa Chrystusa stała się fundamentem najwyższej wartości człowieka jako osoby ludzkiej, jak również znalazła się u podstaw równości i jedności wszystkich ludzi. Ewangelia stała się także fundamentem wspólnotowego wymiaru ludzkiego życia⁸.

Chrześcijaństwo ukazuje także wielkość i godność małżeństwa kobiety i mężczyzny jako związku opartego na wzajemnej miłości i szacunku. Podkreśla w sposób radykalny jedność i nierozzerwalność takiego małżeństwa, co stanowi wyraz jedności Boga w Trójcy Świętej, a które Jezus Chrystus wyniósł do godności sakramentu. Chrześcijaństwo ukazuje również ogromną i niezastąpioną rolę rodziny w życiu człowieka. Instytucje małżeństwa i rodziny stanowią wyraz woli Boga. Rodzina jest wspólnotą życia i miłości i jako taka jest otwarta na przyjęcie nowych istot⁹.

Bez chrześcijaństwa nie można zrozumieć tożsamości Europy¹⁰. Istnienie wartości religijnych jest faktem w historii Europy. Jednocześnie

---

integracji europejskiej, Warszawa 2005, s. 19 i nn.; K. Stawarz, *Tożsamość kulturowa w perspektywie integracji europejskiej*, „Annales. Etyka w życiu gospodarczym” 2008, nr 1, s. 146 i nn.

⁸ Por. H. Muszyński, *Europa w poszukiwaniu własnej tożsamości duchowej*, „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 2002, nr 10–11, s. 35; Jan Paweł II, *Przemówienie skierowane do prawników i sędziów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z okazji XXX rocznicy podpisania Europejskiej Karty Praw Człowieka (10 listopada 1980)*, [w:] *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy?*, op. cit., s. 251; idem, *Przemówienie skierowane do uczestników Kongresu na temat „Kryzys Zachodu i obowiązek duchowy Europy” (12 listopada 1981)*, [w:] *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy?*, op. cit., s. 299 i nn.; J. Ratzinger, *Europa. Jej podwaliny dzisiaj i jutro*, Kielce 2005, s. 28 i nn.; K. Stawarz, op. cit., s. 144 i nn.; J. Gocko, op. cit., s. 5 i nn.

⁹ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, Rzym 1965, p. 48; Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*, Rzym 1991, p. 47 i nn.; J. Ratzinger, op. cit., s. 29 i nn.; J. Gocko, *Zjednoczona Europa w nauczaniu Jana Pawła II*, s. 7 i nn.

¹⁰ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone podczas Sympozjum przedsynodalnego na temat „Chrześcijaństwo i kultura w Europie: pamięć, świadomość, zamiary” (31 października 1991)*, [w:] *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy?*, s. 125;

chrześcijańska doktryna nie stanowi zagrożenia dla człowieka. Zawiera ona takie uniwersalne idee, jak np.: idea autentycznej wolności człowieka oraz społeczeństw¹¹, idea równości ludzi wynikającej z racji ich osobowej godności, idea prawa do życia według własnych przekonań zgodnych z sumieniem, idea wzajemnego poszanowania między ludźmi. To właśnie na podstawie tych idei tworzone są systemy humanistyczne i demokratyczne współczesnego świata. W tej perspektywie chrześcijaństwo również zainspirowało powstanie państw o modelu demokratycznym. Dokonało się to przez wskazanie na człowieka jako na podstawowy fundament samego modelu państwowości¹².

Wymiar religijny jest niezbywalną częścią człowieka w perspektywie jego integralności¹³. Podstawą zaś do pełnego rozumienia humanizmu jako trwałego dziedzictwa Europy jest chrześcijaństwo¹⁴,

---

idem, *Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański”*: „*Europo bądź wierna swoim korzeniom*”; J. Życiński, *Koncepcja zjednoczonej Europy w nauczaniu Jana Pawła II*, [w:] *Europa. Fundamenty jedności*, op. cit., s. 207 i nn.; J. Ratzinger, op. cit., s. 30 i nn.

¹¹ Por. F. Macharski, *Prawdziwa wolność jest wolnością ducha*, [w:] *Europa. Fundamenty jedności*, op. cit., s. 199 i nn.; J. Życiński, *Koncepcja zjednoczonej Europy...*, op. cit., s. 211 i nn.; H. Skorowski, *Moja Europa? Refleksje...*, op. cit., s. 73 i nn.; M. Kuniński, *Europejskość Europy z aksjologicznego punktu widzenia*, [w:] *Chrześcijaństwo a jedność Europy*, red. E. Cyran, A. Czaja, P. Gutowski, Lublin 2006, s. 206 i nn.

¹² Por. Sobór Watykański II, op. cit., p. 76; W. Pannenberg, *Ewangelia jako czynnik współczesnych zmian w Europie*, [w:] *Europa. Fundamenty jedności*, op. cit., s. 174 i nn.; A. Grześkowiak, op. cit., s. 253; Z. Kroplewski, *Wartości religijne – szansą czy zagrożeniem w zjednoczonej Europie?*, [w:] *Polska katecheza wobec pluralizmu jednoczącej się Europy*, red. A. Offmański, Szczecin 2004, s. 51 i nn.; K. Stawarz, op. cit., s. 144 i nn.; Jan Paweł II, *Przesłanie papieskie do uczestników Europejskiego Kongresu Naukowego nt. „Ku konstytucji europejskiej?”*: „*Wartości chrześcijańskie duchowym fundamentem Europy*”, p. 3, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/eu_wartoscichrz_20062002.html [dostęp: 12.11.2014]; J. Gocko, op. cit., s. 6.

¹³ Por. K. Misiaszek, *Tożsamość chrześcijańska zadaniem katechezy w zjednoczonej Europie*, [w:] *Polska katecheza wobec pluralizmu jednoczącej się Europy*, op. cit., s. 29.

¹⁴ Por. H. Muszyński, *Europa w poszukiwaniu własnej tożsamości duchowej*, op. cit., s. 35; J. Gocko, op. cit., s. 5.

integracja pomiędzy ludźmi w Europie może dokonać się przede wszystkim na bazie wartości chrześcijańskich. Podstawą tych wartości jest prawo naturalne, z tego powodu powinny one być powszechnie zaakceptowane, w przeciwnym razie budowa zjednoczonej Europy będzie skazana na niepowodzenie¹⁵.

Konsekwencje kryzysu chrześcijańskiej samoświadomości

Współczesna Europa umacnia i poszerza swą jedność gospodarczą i polityczną, jednakże w tym samym czasie przeżywa głęboki kryzys wartości. Dysponuje różnymi środkami, a jednocześnie sprawia wrażenie, że brak jej koncepcji wypracowania wspólnego planu, celem przywrócenia nadziei jej mieszkańcom¹⁶.

Jan Paweł II pisze, że „negacja Boga pozbawia osobę jej fundamentu, a w konsekwencji prowadzi do takiego ukształtowania porządku społecznego, w którym ignorowana jest godność i odpowiedzialność osoby”¹⁷. Oderwanie człowieka od jego korzeni i pozbawienie wynikającej z nich tożsamości powoduje rozmaite kryzysy ludzkie, ale przede wszystkim kryzys samoświadomości, który jest szczególnie związany z problemem zniekształconej prawdy o człowieku. Owo zniekształcenie zaś było błędem antropologicznym nie tylko socjalizmu, ale także pewnych systemów liberalnych. Ów błąd antropologiczny zawsze jednak ściśle wiąże się z ateizmem, który Jan Paweł II uznaje za jedno z podstawowych źródeł błędnej koncepcji natury człowieka. Dzieje się tak dlatego, ponieważ człowiek nie uświadamia sobie swojej transcendentnej godności¹⁸.

---

¹⁵ Por. J. Isensee, *Wartości chrześcijańskie w państwie światopoglądowo neutralnym*, [w:] *Kultura i prawo*, t. 1: *Podstawy jedności europejskiej*, op. cit., s. 45 i nn.; Jan Paweł II, *Przemówienie skierowane do uczestników Kongresu Naukowego na temat: „Prawo do życia i Europa” (18 grudnia 1987)*, [w:] *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy?* op. cit., s. 283 i nn.; M. Stępnia, op. cit.

¹⁶ Por. Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska „Ecclesia in Europa”*, op. cit., p. 108.

¹⁷ Idem, *Encyklika „Centesimus annus”*, op. cit., p. 13.

¹⁸ Por. ibidem; idem, *Przemówienie skierowane do Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy podczas wizyty w Pałacu Europy w Strasburgu (8 października 1988)*, [w:] *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy?*, op. cit., s. 330 i nn.; J. Gocko, op. cit., s. 5.

W tej perspektywie istotnym przejawem kryzysu chrześcijańskiej samoświadomości Europy są między innymi próby oderwania kultury europejskiej od tego, co przyniosło ze sobą chrześcijaństwo. Próba usunięcia z tradycji Europy wszelkich elementów myśli chrześcijańskiej prowadzi zaś do „utraty pamięci i dziedzictwa chrześcijańskiego”¹⁹.

Brak wyraźnego uznania chrześcijańskich wartości jako źródła tożsamości Europy prowadzi do światopoglądowego chaosu i tożsamościowej dezorientacji, co powoduje zacieranie świadomości Europejczyków odnośnie podstawowych kwestii egzystencjalnych związanych z pochodzeniem człowieka oraz celem życia, a jednocześnie z jego sensem. Taka sytuacja nieznanego czy braku odniesienia do swoich korzeni oraz celu, powoduje poważne negatywne skutki, zarówno w wymiarze indywidualnym, jak również społecznym²⁰.

Utrata pamięci dotyczącej europejskich korzeni wiąże się ze swego rodzaju lękiem przed niepewną przyszłością. Jan Paweł II zauważa, że „Niepokojącą oznaką tego jest między innymi wewnętrzna pustka dręcząca wielu ludzi i utrata sensu życia. Jednym z wyrazów i owoców tej egzystencjalnej udręki jest zwłaszcza dramatyczny spadek liczby urodzeń. (...) trudności w podejmowaniu definitywnych wyborów życiowych – jeśli nie wprost rezygnacja – również w małżeństwie”²¹.

Dalej papież pisze:

Jesteśmy świadkami rozpowszechnionej fragmentaryzacji egzystencji; dominuje poczucie osamotnienia; mnożą się podziały i kontrasty. Wśród innych przejawów tego stanu rzeczy w dzisiejszej sytuacji w Europie zauważa się niebezpieczne zjawisko kryzysów rodzinnych i słabości samej koncepcji rodziny, przeciągające się i powracające konflikty etniczne, odradzanie się pewnych postaw rasistowskich, a nawet napięcia międzyreligijne, egocentryzm izolujący jednostki i grupy od innych, narastanie powszechnej obojętności etycznej oraz gorączkowe zabieganie o własne interesy i przywileje. Wielu ludzi obawia się, że trwająca obecnie globali-

---

¹⁹ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, op. cit., p. 7. Por. H. Skorowski, *Moja Europa? Refleksje...*, op. cit., s. 45 i nn.; J. Gocko, op. cit., s. 3.

²⁰ Por. Z. Kroplewski, op. cit., s. 52.

²¹ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, op. cit., p. 8.

zacja zamiast prowadzić ku większej jedności rodzaju ludzkiego, pójdzie za logiką, która spycha najsłabszych na margines i zwiększa liczbę ubogich na Ziemi²².

Ta sytuacja ma związek z coraz powszechniejszym indywidualizmem wśród współczesnych Europejczyków, a także z coraz bardziej ograniczonymi przejawami międzyludzkiej solidarności, co ma związek z zanikiem poczucia więzi. Taki sposób egzystowania powoduje, że ludzie czują się bardziej osamotnieni, pozostawieni samym sobie, pozbawieni uczuciowego oparcia. Dzieje się tak pomimo tego, że nie brak im koniecznych do życia środków materialnych²³.

Kryzys na płaszczyźnie chrześcijańskiej samoświadomości suponuje określony typ myślenia narzucający antropologię bez Boga i bez Chrystusa, co prowadzi do uznania człowieka za absolutne centrum rzeczywistości. W ten sposób, wbrew niejako swej naturze, człowiekowi wydaje się, że zajmuje miejsce Boga. Takie myślenie zawiera zasadniczy błąd polegający na odwróceniu porządku rzeczy, ponieważ to nie człowiek czyni Boga, ale Bóg czyni człowieka. Zatarcie świadomości Boga otwiera rozległą przestrzeń dla swobodnego nihilizmu na polu filozofii, relatywizmu na polu teorii poznania i moralności, a także pragmatyzmu czy też cynicznego hedonizmu w przestrzeni życia codziennego²⁴.

Zwracając uwagę na ten stan rzeczy Jan Paweł II pisze:

W takim kontekście konkretyzują się próby – pojawiające się również ostatnio – by przedstawiać kulturę europejską z pominięciem wkładu chrześcijaństwa, który wywarł wpływ na jej historyczny rozwój i jej rozprzestrzenienie się po całym świecie. Jesteśmy świadkami narodzin nowej kultury, pozostającej w znacznej mierze pod wpływem środków masowego przekazu, której cechy charakterystyczne i treści często sprzeczne są z Ewangelią i z godnością osoby ludzkiej. Do kultury tej należy też coraz bardziej rozpowszechniony agnostycyzm religijny, związany z pogłębiającym się relatywizmem moralnym²⁵ i prawnym, który jest następstwem

---

²² Ibidem.

²³ Por. ibidem.

²⁴ Por. ibidem, p. 9.

²⁵ Por. J. Gocko, op. cit., s. 4.

zagubienia prawdy o człowieku jako fundamencie niezbywalnych praw każdego. Oznaką gaśnięcia nadziei bywają niepokojące formy tego, co można nazwać „kulturą śmierci”²⁶.

Pominięcie chrześcijańskich korzeni Europy i związanych z nimi wartości przyczynia się do coraz bardziej widocznego kryzysu rodziny. Różne czynniki kulturowe, społeczne i polityczne, godzące w prawdę o człowieku oraz godność osoby ludzkiej, wypaczają samą ideę rodziny, podając w wątpliwość jej oczywisty sens i znaczenie. Podobnie dzieje się z wartością nierozzerwalności małżeństwa, która jest coraz bardziej lekceważona. Towarzyszą temu żądania prawnego uznania związków dwóch osób, w których różnica płci nie odgrywa istotnej roli, a także zrównania ich z prawomocnym małżeństwem²⁷.

Istnieje również poważny problem starzenia się Europejczyków i zmniejszania liczby ludności w różnych krajach Europy. Wiąże się to z drastycznym spadkiem liczby urodzeń, co budzi niepokój i nie jest symptomem optymistycznego stosunku do przyszłości. Takie zjawisko jest jednocześnie wyraźnym przejawem braku nadziei. Jest to również ewidentny znak „kultury śmierci” przenikającej współczesne społeczeństwo Europy²⁸.

Jan Paweł II pisze:

Oprócz spadku liczby urodzeń należy przypomnieć inne oznaki, które przyczyniają się do przesłonięcia wartości życia i powodują jak gdyby swoistą zmowę przeciw niemu. Wśród nich trzeba ze smutkiem wymienić przede wszystkim szerzenie się aborcji, dokonywanej również przy użyciu preparatów chemiczno-farmakologicznych, które ją umożliwiają bez potrzeby udania się do lekarza; wymyka się ona w ten sposób wszelkiej formie odpowiedzialności społecznej; sprzyja temu obecność w prawodawstwie wielu państw naszego kontynentu permissywnych ustaw w odniesieniu do tego czynu, który pozostaje „haniebnym przestępstwem”

---

²⁶ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, op. cit., p. 9.

²⁷ Por. ibidem, p. 90.

²⁸ Por. ibidem, p. 95; C. Anderson, *Konsumpcjonizm – jak uchronić się przed klęską demograficzną?*, [w:] *Scenariusze przyszłości – Co chrześcijanie mają do zrobienia w Europie? Rola Kościoła katolickiego w procesie integracji europejskiej*, red. R. Budnik, M. Góra, Gliwice 2004, s. 76 i nn.

i stanowi zawsze poważny nieład moralny. Nie można też zapominać o zamachach na życie, jakimi są „zabiegi dokonywane na embrionach ludzkich, które, chociaż zmierzają do celów z natury swojej godziwych, prowadzą nieuchronnie do zabicia embrionów”, albo niewłaściwe stosowanie prenatalnych technik diagnostycznych, nie służących wczesnemu leczeniu, które niekiedy jest możliwe, ale „mentalności eugenicznej, która dopuszcza selektywne przerywanie ciąży”. Trzeba również wspomnieć występującą w niektórych częściach Europy tendencję do uważania, jakoby dopuszczalne było świadome położenie kresu życiu własnemu albo innej istoty ludzkiej. Stąd szerzenie się eutanazji zamaskowanej czy dokonywanej jawnie; nie brak jej żądań i smutnych przykładów legalizacji²⁹.

Poważnym zagrożeniem jest postmodernizm z jego kwestionowaniem istnienia obiektywnej prawdy i dobra, a także relatywizmem poznawczym, zwłaszcza w połączeniu z liberalizmem, w którym wolność jako wartość została wypaczona i jest rozumiana jako swawola (wszystko wolno). Jest to związane z subiektywizmem w dziedzinie wartości, przy jednoczesnym zaprzeczeniu wartości w sensie obiektywnym³⁰. Prowadzi to do prawnej akceptacji aborcji i eutanazji, dopuszczania klonowania terapeutycznego rozumianego jako hodowanie ludzkich embrionów, by służyły jedynie jako części zamiennie dla chorych osób, legalizacji związków homoseksualnych, negacji małżeństwa jako jedynego fundamentu rodziny, akceptacji ultrafeministycznych postulatów nieograniczonego dostępu do aborcji, środków antykoncepcyjnych i rozpowszechniania antykoncepcji wśród młodzieży, a także do pomniejszania roli rodziców w wychowaniu dzieci³¹.

---

²⁹ Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska „Ecclesia in Europa”*, op. cit., p. 95.

³⁰ Por. Z. Kroplewski, *Wartości religijne – szansą czy zagrożeniem w zjednoczonej Europie?*, op. cit., s. 45 i nn.; S. Dziekoński, *Wychowanie religijne w polskiej katechezie wobec pluralizmu europejskiego*, [w:] *Polska katecheza wobec pluralizmu jednoczącej się Europy*, op. cit., s. 163; M. Rusecki, *Chrześcijańskie wartości podstawą jedności Europy*, [w:] *Chrześcijaństwo a jedność Europy*, red. E. Cyran, A. Czaja, P. Gutowski, Lublin 2006, s. 216 i nn.

³¹ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone podczas audjencji dla uczestników VI Sympozjum Rady Konferencji Biskupów Europy na temat „Sekularyzacja i ewangelizacja dzisiaj w Europie” (11 października 1985)*, [w:] *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy?*, op. cit., s. 318 i nn.; W. Majkowski, *Nowe wyzwania w jednoczącej się Europie*, op. cit., s. 23 i nn.

Konsekwencją kryzysu chrześcijańskiej samoświadomości Europy jest wewnętrzna pustka człowieka, wynikająca z braku zrozumienia samego siebie. Takie postępowanie prowadzi do samounicestwienia człowieka.

Powołanie Europy do promowania wartości chrześcijańskich

W kontekście kryzysu samoświadomości wartości chrześcijańskie stanowią szansę dla człowieka. Ma to szczególne znaczenie dla poszczególnych jednostek, z których składają się społeczeństwa wchodzące w skład Europy. Jej przyszłość zależy od dojrzałości ludzi. W dojrzałości człowieka zaś istotną rolę pełnią wartości religijne. Religia spełnia rolę systemu integrującego osobowość, stąd wynika zadanie kształcenia, wychowywania i formacji religijnej prowadzącej ku dojrzałości osobowościowej i dojrzałej religijności. Człowiek dojrzały osobowościowo i religijnie, tożsamy ze swą religią, staje się otwarty na innych, także tych mających inne przekonania religijno-światopoglądowe³².

Europa winna być nadal nośnikiem ducha uniwersalizmu. Takie wartości, jak: demokracja, państwo prawa, poszanowane praw człowieka, są podstawowymi w budowaniu wspólnego życia społecznego. Chrześcijaństwo dzieli te wartości z wyznawcami innych religii. Papież pisze, że „dusza Europy również dziś jest zjednoczona, ponieważ uznaje wspólne wartości ogólnoludzkie i chrześcijańskie”³³. Odnowa oblicza Europy zależy w sposób zasadniczy od ponownego odkrycia i uświadomienia sobie wspólnych wartości, od wzmocnienia i pogłębionego przeżywania wartości fundamentalnych, które chrześcijaństwo wprowadziło do narodów tego kontynentu³⁴.

---

³² Por. Z. Kroplewski, *Wartości religijne – szansą czy zagrożeniem w zjednoczonej Europie?*, op. cit., s. 52.

³³ Jan Paweł II, *Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański”*: „Europo bądź wierna swoim korzeniom”, op. cit.

³⁴ Por. idem, *Przemówienie skierowane do uczestników 76. Zjazdu Dialogu z Bergedorf na temat: „Podział Europy i możliwości przezwyciężenia tej sytuacji” (17 grudnia 1984)*, [w:] *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy?*, op. cit., s. 280; idem, *Orędzie skierowane do uczestników obchodów 50. rocznicy utworzenia Rady Europy (5 maja 1999)*, [w:] *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy?*, op. cit., s. 292; J. Życiński, *Wartości chrześcijańskie a państwo demokratyczne*, op.

Chrześcijańskie korzenie Europy stanowią podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju. Europa potrzebuje Chrystusa. To w Jezusie Chrystusie człowiek dopiero może zrozumieć samego siebie, ponieważ dopiero w Chrystusie zdobywa pełną świadomość swojej godności jako osoby³⁵. „Dla wierzących Jezus Chrystus jest nadzieją każdej osoby ludzkiej, bo daje życie wieczne. Jest On »Słowem życia« (1 J 1,1), które przyszło na świat, aby ludzie »mieli życie i mieli je w obfitości« (J 10,10). W ten sposób ukazuje On nam, że prawdziwy sens życia człowieka nie zamyka się w horyzoncie doczesności, ale otwiera się na wieczność»³⁶.

Uznanie nadrzędnej roli osoby ludzkiej jest podstawą do budowania współczesnej cywilizacji. Istnieje zatem potrzeba umożliwienia życia godziwego nie tylko od strony materialnej, ale także godnego w sensie duchowym, a w tym religijnym. Wśród praw człowieka podstawowe, naczelne miejsce, zajmuje prawo do życia i rozwoju. Jest ono pierwszym i podstawowym prawem człowieka od momentu poczęcia aż do naturalnej śmierci, stąd jest ono jakby korzeniem i źródłem wszystkich innych praw³⁷.

Wobec zaistniałego stanu rzeczy w Europie Jan Paweł II apelował:

Konieczne jest „służenie Ewangelii życia”, również poprzez „powszechną mobilizację sumień i wspólny wysiłek etyczny, aby wprowadzić w czyn wielką stra-

---

cit., s. 13 i nn.; M. Sztaba, *Troska błogosławionego Jana Pawła II o etyczno-moralne podstawy życia społecznego*, Kraków 2011, s. 78 i nn.; J. Gocko, op. cit., s. 2.

³⁵ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie skierowane do uczestników międzynarodowego dialogu na temat: „Wspólne chrześcijańskie korzenie narodów europejskich” (6 listopada 1981)*, [w:] *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy?*, op. cit., s. 164.

³⁶ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, op. cit., p. 21.

³⁷ Por. idem, *Słowo do parlamentarzystów – inicjatorów ustawy dotyczącej prawnej ochrony dziecka poczętego: „Pierwszym prawem człowieka jest prawo do życia”*, Warszawa, 8 czerwca 1991, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/36warszawa_08061991.html# [dostęp: 10.11.2014]; A. Szostek, *Prawa człowieka: podstawa czy wyzwanie dla współczesnego prawa stanowionego*, [w:] *Kultura i prawo*, t. 1: *Podstawy jedności europejskiej*, op. cit., s. 133 i nn.; T. Borutka, *Kościół wobec oblicza kultury we współczesnej Europie*, [w:] *Kościół w Europie wobec wyzwań integracji*, red. J. Kupny, M. Stępnik, Katowice 2005, s. 59 i nn.

tegię obrony życia. Wszyscy razem musimy budować nową kulturę Życia”. Jest to wielkie wyzwanie, do którego należy podejść odpowiedzialnie, z przekonaniem, że „przyszłość cywilizacji europejskiej zależy w znacznej mierze od stanowczej obrony i promowania wartości życia, stanowiących rdzeń jej kulturowego dziedzictwa”; chodzi bowiem o przywrócenie Europie jej prawdziwej godności, związanej z tym, że jest ona miejscem, gdzie uznaje się niezrównaną godność każdej osoby ludzkiej³⁸.

Nie można oderwać Europy od jej korzeni, od chrześcijańskich wartości. W procesie dokonujących się przekształceń Europa jest powołana do odnalezienia swej prawdziwej tożsamości. „Nowa Europa musi odnaleźć swoje najgłębsze korzenie. W tym kontekście ludzie kierujący się wartościami ewangelicznymi mają do spełnienia istotną rolę w tworzeniu trwałych podstaw, na których można budować życie społeczne bardziej ludzkie i bardziej pokojowe, nacechowane szacunkiem dla wszystkich i dla każdego z osobna”³⁹.

Przewrotnością jest opowiadanie się po stronie antywartości. Obiektywne ogólnoludzkie wartości, zwane też podstawowymi czy uniwersalnymi, nie podlegają modyfikacjom zależnie od czasu i okoliczności. Stanowią one jednocześnie fundament dla chrześcijańskiej wizji świata. Nie wolno zatem ich pomijać w zasadach i normach etycznych społeczności Europy⁴⁰.

Konieczne jest, aby w tej niejednorodnej rzeczywistości wypracować nowy wzorzec jedności w różnorodności. Celem jest stworzenie wspólnoty narodów pojednanych, która pozostanie otwarta na inne kontynenty oraz na proces globalizacji. W tym celu, „aby nadać nowy rozmach własnej historii, musi ona »uznać i odzyskać z twórczą wiernością te podstawowe wartości, w których zdobycie chrześcijaństwo wniosło decydujący wkład, a które można streścić jako głoszenie tran-

---

³⁸ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, op. cit., p. 96. Por. C. Anderson, op. cit., s. 76 i nn.

³⁹ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, op. cit., p. 21.

⁴⁰ Por. J. Życiński, *Koncepcja zjednoczonej Europy...*, op. cit., s. 209 i nn.; idem, *Wartości chrześcijańskie a państwo demokratyczne*, op. cit., s. 13 i nn.; idem, *Chrześcijańskie korzenie kultury europejskiej*, op. cit., s. 18 i nn.; W. Majkowski, op. cit., s. 22 i n.; K. Misiaszek, op. cit., s. 28; M. Sztaba, op. cit., s. 169 i nn.

scendentnej godności osoby ludzkiej, wartości rozumu, wolności, demokracji, państwa prawa i rozdziału między polityką a religią»⁴¹.

Kontynuując ten wątek Jan Paweł II pisze:

Unia Europejska wciąż się poszerza. Do uczestniczenia w niej w bliższym lub dalszym terminie powołane są wszystkie narody podzielające jej podstawowe dziedzictwo. Należy sobie życzyć, aby to rozszerzanie dokonywało się z poszanowaniem wszystkich, by doceniane były szczególne właściwości historyczne i kulturowe, tożsamość narodowa i bogactwo wkładu, jaki mogą wnieść nowi członkowie, oraz by w sposób dojrzały realizowane były zasady pomocniczości i solidarności. Jest rzeczą niezwykle ważną, by w procesie integracji kontynentu wziąć pod uwagę, że jedność nie będzie trwała, jeśli zostanie sprowadzona jedynie do wymiaru geograficznego i ekonomicznego; że musi ona polegać przede wszystkim na harmonii wartości, które winny się wyrażać w prawie i w życiu⁴².

Dodaje również, że „Europa musi być stroną czynną w promowaniu i urzeczywistnianiu globalizacji w solidarności. Tej ostatniej, jako jej warunek, musi towarzyszyć swego rodzaju globalizacja solidarności wraz ze związanymi z nią wartościami: równości, sprawiedliwości i wolności, oraz mocne przekonanie, że rynek »domaga się, by poprzez odpowiednią kontrolę ze strony sił społecznych i państwa było zagwarantowane zaspokojenie podstawowych potrzeb całego społeczeństwa«⁴³.

W obliczu ideologii totalitarnych i nacjonalizmów, wojen domowych i pomiędzy narodami, a zwłaszcza w obliczu tragedii dwóch wojen światowych ostatniego stulecia, można z łatwością dostrzec, że utrzymanie pokoju wymaga czynnego i nieustrudzonego zaangażowania wszystkich narodów Europy wraz ze wszystkimi jej mieszkańcami. Jan Paweł II wskazuje, że pokój można zapewnić jedynie przez „otwieranie nowych perspektyw wymiany, przebaczenia i pojednania

---

⁴¹ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, op. cit., p. 109.

⁴² Ibidem, p. 110.

⁴³ Ibidem, p. 112. Por. idem, *Encyklika „Centesimus annus”*, op. cit., p. 35; A. Grześkowiak, op. cit., s. 253 i nn.; J. Thesing, *Globalizacja, Europa i XXI wiek*, [w:] *Europa. Fundamenty jedności*, op. cit., s. 35 i nn.; S. Kowalczyk, op. cit., s. 197 i nn.; M. Sztaba, op. cit., s. 184 i nn.

między ludźmi, narodami i państwami”⁴⁴. Chodzi o zaangażowanie w budowanie pokoju zarówno w Europie⁴⁵, jak i na całym świecie. W związku z tym papież podkreśla, że „różnice narodowe winny być zachowane i podtrzymywane jako podstawa europejskiej solidarności”, ale jednocześnie „sama tożsamość narodowa urzeczywistnia się jedynie w otwarciu na inne narody i poprzez solidarność z nimi”⁴⁶.

W trosce o nowe oblicze Europy

Nie tracą na aktualności słowa Jana Pawła II, który wskazuje: „Jeśli jedność ludów europejskich ma być trwała, nie może mieć charakteru jedynie ekonomicznego i politycznego”⁴⁷. W innym miejscu zaś podaje: „Nie będzie jedności Europy, dopóki nie będzie ona wspólnotą ducha. Ten najgłębszy fundament jedności przyniosło Europie i przez wieki go umacniało chrześcijaństwo, ze swoją Ewangelią, ze swoim rozumieniem człowieka i wkładem w rozwój dziejów ludów i narodów. (...) Zrąb tożsamości Europy jest zbudowany na chrześcijaństwie. A obecny brak jej duchowej jedności wynika głównie z kryzysu tej chrześcijańskiej samoświadomości”⁴⁸.

W tej perspektywie Jan Paweł II wskazuje na konieczność poszukiwania przez całe społeczeństwo europejskie i jego instytucje „sprawiedliwego porządku i sposobów współistnienia respektujących wszyst-

---

⁴⁴ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, op. cit., p. 112.

⁴⁵ Por. O. von der Gablentz, *Integracja europejska – polityczne reformy na rzecz pokoju*, [w:] *Europa. Fundamenty jedności*, op. cit., s. 63 i nn.

⁴⁶ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, op. cit., p. 112. Por. R. Buttiglione, *Warunki polityki zmierzającej do pokoju*, [w:] *Scenariusze przyszłości – Co chrześcijanie mają do zrobienia w Europie? Rola Kościoła katolickiego w procesie integracji europejskiej*, op. cit., s. 107 i nn.; H. Skorowski, *Moja Europa? Refleksje...*, op. cit., s. 66 i nn.

⁴⁷ Jan Paweł II, *Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański”*: „*Europo bądź wierna swoim korzeniom*”, op. cit.

⁴⁸ Idem, *Homilia z okazji 1000. rocznicy śmierci św. Wojciecha* (Gniezno, 3 czerwca 1997), <http://mateusz.pl/jpii/witamy/0401.htm> [dostęp: 12.11.2014]. Por. A. Grześkowiak, op. cit., s. 273; M. Sztaba, op. cit., s. 175 i nn.

kich, jak też praworządności w procesie możliwej integracji⁴⁹. Ma to bezpośredni związek ze zjawiskiem imigracji. Papież pisze: „Biorąc pod uwagę, że nędza, niedorozwój czy również brak pełnej wolności, niestety, wciąż jeszcze znamienne dla licznych krajów, należą do przyczyn, które skłaniają wielu do opuszczenia własnej ziemi, potrzeba odważnego zaangażowania ze strony wszystkich dla urzeczywistnienia bardziej sprawiedliwego międzynarodowego porządku ekonomicznego, który byłby w stanie promować autentyczny rozwój wszystkich ludów i wszystkich krajów”⁵⁰.

Uniwersalistyczna wizja dobra wspólnego wymaga, aby w obliczu zjawiska migracji wypracować formy roztropnego przyjmowania i gościnności. Jest to ważki problem zdolności Europy – nie tylko całego kontynentu, ale również całej rodziny ludzkiej. Postawy otwarcia i współuczestnictwa wymaga samo zjawisko globalizacji, które nie może stać się powodem wykluczania i spychania na margines. Powinno ono być raczej źródłem solidarnego udziału wszystkich w produkcji i wymianie dóbr⁵¹.

W tej perspektywie potrzeba dojrzałej kultury otwartości budowanej na fundamencie osobowej godności każdego człowieka oraz solidarności z najsłabszymi. Rozwój takiej kultury bycia domaga się uznania podstawowych praw każdego migranta⁵². Jan Paweł II wskazuje, że „do władz publicznych należy sprawowanie kontroli nad ruchami migracyjnymi, z uwzględnieniem wymogów dobra wspólnego. Przyjmowanie migrantów winno zawsze odbywać się w poszanowaniu prawa, a zatem, gdy to konieczne, towarzyszyć mu musi stanowcze tłumienie nadużyć”⁵³.

Potrzeba również poszukiwania form autentycznej integracji imigrantów w środowisku społecznym i kulturowym różnych krajów europejskich. Nie pozostając obojętnym na powszechne wartości ludzkie,

---

⁴⁹ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, op. cit., p. 100.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Por. ibidem, p. 101; M. Sztaba, op. cit., s. 184 i nn.

⁵² Por. J. Balicki, *Imigranci i uchodźcy w Unii Europejskiej. Humanizacja polityki imigracyjnej i azylowej*, Warszawa 2012, s. 257 i nn.

⁵³ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, op. cit., p. 101.

warto jednocześnie chronić dziedzictwo kulturowe właściwe każdemu narodowi. W ten bowiem sposób, w klimacie pokojowego współistnienia oraz wzajemnego dzielenia się bogactwem duchowym, jest możliwe budowanie Europy jako wspólnego domu, gdzie każdy może zostać przyjęty i nikt nie będzie dyskryminowany⁵⁴.

Jan Paweł II wskazuje: „Życiodajna moc Ewangelii może zapewnić Europie rozwój zgodny z jej tożsamością, w wolności, solidarności, sprawiedliwości i pokoju. Jedyne Europa, która nie wyrzeknie się swoich korzeni, lecz je na nowo odkryje, będzie mogła podołać wielkim wyzwaniom trzeciego tysiąclecia, takim jak pokój, dialog między kulturami i religiami, ochrona stworzenia”⁵⁵.

Decydującą rolę w dążeniu do ukształtowania nowego oblicza Europy mają instytucje międzynarodowe. Jan Paweł II zwracał uwagę na Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), zajmującą się utrzymaniem pokoju i stabilności, między innymi przez ochronę praw człowieka i podstawowych wolności, jak również przez współpracę gospodarczą i w ramach ochrony środowiska. Papież podkreślał też rolę Rady Europy, do której należą „państwa sygnatariusze Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z roku 1950 i Europejskiej Karty Socjalnej z roku 1961. Działa przy niej Europejski Trybunał Praw Człowieka”⁵⁶.

Papież w swych pismach zwraca uwagę, że także „Unia Europejska ze swym Parlamentem, Radą Ministrów i Komisją proponuje model integracji, która stopniowo się doskonali”. Chodzi tu również o „realizację ściślejszej jedności politycznej, gospodarczej i monetarnej państw członkowskich, zarówno obecnych, jak i tych, które w jej skład wejdą”⁵⁷. Te instytucje europejskie służą umacnianiu jedności kontynentu. Ich celem jest tworzenie wolnej i solidarnej Europy oraz ochrona praw człowieka. Dokonuje się to na gruncie współpracy

---

⁵⁴ Por. ibidem, p. 102; H. Skorowski, *Integracja Europejska a tożsamość narodowa*, [w:] *Kościół w Europie wobec wyzwań integracji*, op. cit., s. 26 i nn.; K. Stawarz, op. cit., s. 145 i nn.; M. Sztaba, op. cit., s. 214 i nn.

⁵⁵ Jan Paweł II, *Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański”*: „*Europa bądź wierna swoim korzeniom*”, op. cit.

⁵⁶ Idem, *Adhortacja apostołska „Ecclesia in Europa”*, op. cit., p. 113.

⁵⁷ Ibidem.

politycznej, społecznej, prawnej i kulturalnej, jak również poprzez promowanie praw człowieka oraz demokracji. W swej różnorodności i specyfice instytucje te winny coraz lepiej służyć człowiekowi. W ten sposób przyczyniają się do budowania Europy wartości i prawa⁵⁸.

Autentyczne wartości, jak najpełniej podzielane przez obywateli, stanowią podstawę dobrego ustroju społeczeństwa, zwłaszcza że są one dziedzictwem różnych społeczności. W tworzeniu dobrego ustroju Europy ważne jest uznanie ze strony instytucji, a także poszczególnych państw, że wśród tych społeczności są też Kościoły i wspólnoty kościelne oraz inne organizacje religijne. Niektóre istniały przed powstaniem narodów europejskich. Rozporządzenia prawne instytucji państwowych i europejskich winny wziąć to pod uwagę i respektując zasady demokracji, uwzględniać współpracę z Kościołami i organizacjami religijnymi⁵⁹.

W kontekście struktur Europy i roli instytucji europejskich Jan Paweł II przypomina, że

Europa potrzebuje wymiaru religijnego. (...) Nadzieja na zbudowanie świata sprawiedliwszego i bardziej godnego człowieka nie może bowiem być oderwana od świadomości, że na nic by się zdały ludzkie wysiłki, gdyby nie towarzyszyła im pomoc Boża, ponieważ: „Jeżeli Pan domu nie zbuduje, na próżno się trudzą ci, którzy go wznoszą” (Ps 127[126],1). Aby Europa mogła zostać zbudowana na trwałych podstawach, koniecznie musi być oparta na autentycznych wartościach, mających swój fundament w powszechnym prawie moralnym, wpisanym w serce każdego człowieka. „Chrześcijanie nie tylko mogą przyłączać się do wszystkich ludzi dobrej woli, aby uczestniczyć w realizacji tego wielkiego projektu, ale powinni stawiać się niejako jego »duszą«, wskazując innym właściwy sposób organizacji ziemskiego społeczeństwa”⁶⁰.

Jedyną w swoim rodzaju rolę w budowaniu Europy otwartej na świat odgrywa Kościół katolicki jako jeden i powszechny, chociaż obecny w wielości Kościołów lokalnych. To bowiem właśnie od instytucji Kościoła katolickiego pochodzi „wzorzec istotnej jedności w róż-

---

⁵⁸ Por. ibidem, p. 115.

⁵⁹ Por. ibidem, p. 114.

⁶⁰ Ibidem, p. 116.

narodności kulturowych form wyrazu, świadomość przynależności do wspólnoty uniwersalnej, która jest zakorzeniona, ale nie wyczerpuje się we wspólnotach lokalnych, poczucie tego, co jednoczy ponad tym, co różni”⁶¹.

A zatem Kościół katolicki

może w sposób szczególny przyczynić się do przyszłego zjednoczenia, ofiarując instytucjom europejskim, zgodnie ze swą tradycją i konsekwentnie do wskazań swej nauki społecznej, udział wspólnoty wierzących, którzy dążą do humanizacji społeczeństwa, opierając się na Ewangelii przeżywanej pod znakiem nadziei. W tej perspektywie konieczna jest obecność chrześcijan, odpowiednio uformowanych i kompetentnych, w różnych instancjach i instytucjach europejskich, by przyczyniali się, z poszanowaniem dla prawidłowych procesów demokratycznych i poprzez konfrontację propozycji, do nakreślenia europejskiego wspólnotnictwa, w którym istniałoby większe poszanowanie każdego człowieka, a zatem odpowiadającego dobru wspólnemu⁶².

Podsumowanie

Niniejsze opracowanie sygnalizuje jedynie podstawowe kwestie w kontekście jedności europejskiej. Nie stanowi wyczerpującej analizy tego złożonego problemu, w obliczu wyzwań związanych z jednoczeniem się narodów Europy. Istotnym aspektem, na który warto zwrócić uwagę w tym procesie, jest perspektywa nabywania i umacniania świadomości chrześcijańskich korzeni Europy i związanego z tym głębokiego poczucia własnej tożsamości. Jedność łącząca różne części Europy może wyrastać tylko ze wspólnej inspiracji chrześcijańskiej. Taka jedność potrafi godzić różne tradycje kulturowe, zarówno na płaszczyźnie społecznej, jak i kościelnej.

W związku z procesem integracji europejskiej, szeroko rozumianym i odbywającym się na różnych płaszczyznach, pozostaje nadal aktualną potrzeba budowania wysokiej jakości moralnej europejskiej cywilizacji. Wobec problemów i sytuacji dotyczących życia człowieka

---

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem, p. 117.

i społeczeństwa z pomocą przychodzi, oprócz ludzkiego rozumu, także orędzie biblijne. Chodzi o stworzenie trwałych podstaw życia społecznego na miarę człowieka, ukierunkowanych na obronę i promocję jego godności.

W tej perspektywie, jak się wydaje, istnieje konieczność krytycznego spojrzenia na aktualną sytuację kulturową Europy oraz pojawiające się nowe tendencje, fakty i sytuacje charakterystyczne dla obecnych czasów, w świetle centralnego miejsca Chrystusa i chrześcijańskiej antropologii. Chodzi o ukazanie współczesnemu człowiekowi, że również w dzisiejszej Europie można podążać za prawdą Ewangelii, która nadaje sens istnieniu. Potrzeba do tego głębokiej świadomości duchowego dziedzictwa Europy. Może się to dokonać jedynie przez wsłuchiwanie się w przesłanie Chrystusowej Ewangelii.

W związku z tym, Jan Paweł II skierował do całej Europy wezwanie:

Europo, która jesteś na początku trzeciego tysiąclecia: „Bądź na powrót sobą! Bądź sama sobą! Odkryj na nowo swe źródła. Ożyw swoje korzenie”. W ciągu wieków otrzymałaś skarb wiary chrześcijańskiej. Fundamentem twego życia społecznego czyni on zasady Ewangelii i ślady tego widoczne są w sztuce, literaturze, myśli i kulturze twoich narodów. Jednak dziedzictwo to nie należy wyłącznie do przeszłości; jest ono programem na przyszłość, który należy przekazać nadchodzącym pokoleniom, gdyż jest źródłem życia ludzi i narodów, którzy wspólnie będą kształtowali kontynent europejski⁶³.

I dalej apelował:

Nie lękaj się! Ewangelia nie jest ci przeciwna, ale jest po twojej stronie. Przemawia za tym stwierdzenie, że chrześcijańska inspiracja może przemienić zbiorowość polityczną, kulturową i gospodarczą we wspólnotę, w której wszyscy Europejczycy czuliby się jak we własnym domu i tworzyliby rodzinę narodów, która mogłaby być owocnym natchnieniem dla innych regionów świata.

Bądź ufna! W Ewangelii, którą jest Jezus, znajdziesz mocną i trwałą nadzieję, której pragniesz. Jest to nadzieja oparta na zwycięstwie Chrystusa nad grzechem i śmiercią. Chce On, by to zwycięstwo stało się twoim, dla twojego zbawienia i twojej radości.

---

⁶³ Ibidem, p. 120.

Bądź pewna! Ewangelia nadziei nie zawodzi! W zmiennych kolejach wczorajszej i dzisiejszej historii jest światłem, które rozjaśnia i wyznacza twoją drogę; jest mocą, która podtrzymuje cię w próbach; jest prorocstwem nowego świata; jest wskazaniem nowego początku; jest wezwaniem wszystkich, wierzących i niewierzących, by wytyczali wciąż nowe drogi prowadzące do „Europy ducha”, aby stała się ona prawdziwym „wspólnym domem”, gdzie jest radość życia⁶⁴.

Dariusz Adamczyk

Bibliografia

Anderson C., *Konsumpcjonizm – jak uchronić się przed klęską demograficzną?*, [w:] *Scenariusze przyszłości – Co chrześcijanie mają do zrobienia w Europie? Rola Kościoła katolickiego w procesie integracji europejskiej*, red. R. Budnik, M. Góra, Gliwice 2004.

Balicki J., *Imigranci i uchodźcy w Unii Europejskiej. Humanizacja polityki migracyjnej i azylowej*, Warszawa 2012.

Borutka T., *Kościół wobec oblicza kultury we współczesnej Europie*, [w:] *Kościół w Europie wobec wyzwań integracji*, red. J. Kupny, M. Stępnik, Katowice 2005, s. 50–68.

Buttiglione R., *Warunki polityki zmierzającej do pokoju*, [w:] *Scenariusze przyszłości – co chrześcijanie mają do zrobienia w Europie? Rola Kościoła katolickiego w procesie integracji europejskiej*, red. R. Budnik, M. Góra, Gliwice 2004, s. 107–110.

Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy?, tłum. E. Rogowiec, Kraków 2003.

Dziekoński S., *Wychowanie religijne w polskiej katechezie wobec pluralizmu europejskiego*, [w:] *Polska katecheza wobec pluralizmu jednoczącej się Europy*, red. A. Offmański, Szczecin 2004, s. 161–176.

Gablentz von der O., *Integracja europejska – polityczne reformy na rzecz pokoju*, [w:] *Europa. Fundamenty jedności*, red. A. Dylus, Warszawa 1999, s. 63–70.

Gocko J., *Zjednoczona Europa w nauczaniu Jana Pawła II*, http://pracownik.kul.pl/files/28276/public/Europa_JPII_Gocko.pdf [dostęp: 17.11.2014].

Grześkowiak A., *Fundamenty integracji Europy*, [w:] *Kultura i prawo*, t. 1: *Podstawy jedności europejskiej*, red. J. Krukowski, O. Theisen, Lublin 1999, s. 253–275.

Isensee J., *Wartości chrześcijańskie w państwie światopoglądowo neutralnym*, [w:] *Kultura i prawo*, t. 1, *Podstawy jedności europejskiej*, red. J. Krukowski, O. Theisen, Lublin 1999, s. 43–63.

---

⁶⁴ Ibidem, p. 121.

Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, Rzym 2003.

Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*, Rzym 1991.

Jan Paweł II, *Homilia z okazji 1000. rocznicy śmierci św. Wojciecha* (Gniezno, 3 czerwca 1997), <http://mateusz.pl/jpii/witamy/0401.htm> [dostęp: 12.11.2014].

Jan Paweł II, *Przesłanie papieskie do uczestników Europejskiego Kongresu Naukowego nt. „Ku konstytucji europejskiej?”: „Wartości chrześcijańskie duchowym fundamentem Europy”*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/eu_wartoscichrz_20062002.html [dostęp: 12.11.2014].

Jan Paweł II, *Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański”*: „*Europo bądź wierna swoim korzeniom*”, 2 maja 2004, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/modlitwy/ap_02052004.html [dostęp: 10.11.2014].

Jan Paweł II, *Słowo do parlamentarzystów – inicjatorów ustawy dotyczącej prawnej ochrony dziecka poczętego*: „*Pierwszym prawem człowieka jest prawo do życia*”, Warszawa, 8 czerwca 1991, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/36warszawa_08061991.html# [dostęp: 10.11.2014].

Jan Paweł II, *Spotkanie Ojca Świętego z korpusem dyplomatycznym*: „*W trosce o lepszą przyszłość rodziny ludzkiej*”, 12 stycznia 2004, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/cd2004_12012004.html# [dostęp: 10.11.2014].

Kowalczyk S., *Naród, państwo, Europa. Z problematyki filozofii narodu*, Radom 2003.

Kroplewski Z., *Wartości religijne – szansą czy zagrożeniem w zjednoczonej Europie?*, [w:] *Polska katecheza wobec pluralizmu jednoczącej się Europy*, red. A. Offmański, Szczecin 2004, s. 43–54.

Kuniński M., *Europejskość Europy z aksjologicznego punktu widzenia*, [w:] *Chrześcijaństwo a jedność Europy*, red. E. Cyran, A. Czaja, P. Gutowski, Lublin 2006, s. 193–211.

Lehmann K., *Nowa Europa – fikcje i wizje. Doświadczenia i wyzwania z perspektywy Kościoła*, [w:] *Europa. Fundamenty jedności*, red. A. Dylus, Warszawa 1998, s. 168–192.

Macharski F., *Prawdziwa wolność jest wolnością ducha*, [w:] *Europa. Fundamenty jedności*, red. A. Dylus, Warszawa 1999, s. 199–205.

Majkowski W., *Nowe wyzwania w jednoczącej się Europie*, [w:] *Polska katecheza wobec pluralizmu jednoczącej się Europy*, red. A. Offmański, Szczecin 2004, s. 13–26.

Misiaszek K., *Tożsamość chrześcijańska zadaniem katechezy w zjednoczonej Europie*, [w:] *Polska katecheza wobec pluralizmu jednoczącej się Europy*, red. A. Offmański, Szczecin 2004, s. 27–42.

Muszyński H., *Europa ducha. Chrześcijańska wizja fundamentów jedności europejskiej*, Gniezno 2002.

Muszyński H., *Europa w poszukiwaniu własnej tożsamości duchowej*, „L'Osservatore Romano” 2002 (wydanie polskie) nr 10–11, s. 35–40.

Pannenberg W., *Ewangelia jako czynnik współczesnych zmian w Europie*, [w:] *Europa. Fundamenty jedności*, red. A. Dylus, Warszawa 1999, s. 174–183.

Ratzinger J., *Europa. Jej podwaliny dzisiaj i jutro*, Kielce 2005.

Rusecki M., *Chrześcijańskie wartości podstawą jedności Europy*, [w:] *Chrześcijaństwo a jedność Europy*, red. E. Cyran, A. Czaja, P. Gutowski, Lublin 2006, s. 213–240.

Skorowski H., *Integracja Europejska a tożsamość narodowa*, [w:] *Kościół w Europie wobec wyzwań integracji*, red. J. Kupny, M. Stępnia, Katowice 2005, s. 25–38.

Skorowski H., *Moja Europa? Refleksje nad kulturowym wymiarem integracji europejskiej*, Warszawa 2005.

Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, Rzym 1965.

Stawarz K., *Tożsamość kulturowa w perspektywie integracji europejskiej*, „Annales. Etyka w życiu gospodarczym” 2008, nr 1, s. 143–148.

Stępnia M., *Integracja europejska*, http://www.centrumjp2.pl/wikijp2/index.php?title=Integracja_europejska [dostęp: 14.11.2014].

Szostek A., *Prawa człowieka: podstawa czy wyzwanie dla współczesnego prawa stanowionego*, [w:] *Kultura i prawo*, t. 1, *Podstawy jedności europejskiej*, red. J. Krukowski, O. Theisen, Lublin 1999, s. 123–151.

Sztaba M., *Troska błogosławionego Jana Pawła II o etyczno-moralne podstawy życia społecznego*, Kraków 2011.

Thesing J., *Globalizacja, Europa i XXI wiek*, [w:] *Europa. Fundamenty jedności*, red. A. Dylus, Warszawa 1999, s. 34–51.

Wielgus S., *Czym są chrześcijańskie wartości?*, [w:] *Chrześcijaństwo a jedność Europy*, red. E. Cyran, A. Czaja, P. Gutowski, Lublin 2006, s. 255–262.

Życiński J., *Chrześcijańskie korzenie kultury europejskiej*, [w:] seria: *Teologia w dialogu*, t. 11, *Ku duchowej integracji Europy*, red. A. Kaim, P. Kantyka, Lublin 2005, s. 17–22.

Życiński J., *Koncepcja zjednoczonej Europy w nauczaniu Jana Pawła II*, [w:] *Europa. Fundamenty jedności*, red. A. Dylus, Warszawa 1999, s. 206–217.

Życiński J., *Kultura naukowa w integracji Europy*, [w:] *Europa. Drogi integracji*, red. A. Dylus, Warszawa 1999, s. 50–58.

Życiński J., *Wartości chrześcijańskie a państwo demokratyczne*, [w:] *Kultura i prawo*, t. 1, *Podstawy jedności europejskiej*, red. J. Krukowski, O. Theisen, Lublin 1999, s. 11–40.

European unity from the perspective of Christian identity based on John Paul II teaching

Keywords

teaching of John Paul II, European unity, European integrity, Christian identity of Europe, Christian values, universalism

Abstract

The article discusses the European unity from the perspective of the Christian identity of European nations and is based on teaching of John Paul II. The process of the integration of Europe lacks spirituality. Therefore, it is vital to turn back to Christian identity of Europe and Roman Catholic Church and its activity which all human and universal ideas and democratic structures of modern world are linked with. The crisis of the Christian self-awareness of the Europeans is visible in their doubts regarding moral values, sense of living and inner emptiness. In such situation, Christian values can shed a new light on people's life because it's only in Christ where humans can find full awareness of their personal dignity. Recognizing this dignity is fundamental for building modern civilisation and creating new patterns of unity in diversity.

Europäische Einheit aus der Perspektive der christlichen Identität – aufgrund des Lehrens von Johannes Paul II

Schlüsselworte

Lehren von Johannes Paul II, europäische Einheit, europäische Integration, christliche Identität Europas, christliche Werte, Universalismus

Zusammenfassung

Der Artikel bezieht sich auf die Frage der Einheit aus der Perspektive der christlichen Identität der europäischen Nationen. Ihre Grundlage ist die Lehre von Johannes Paul II. Im Prozess der europäischen Integration fehlen die geistigen Bindungen, deswegen ist es wichtig, die christliche Identität Europas und in diesem Zusammenhang die Aktivitäten der Institutionen der katholischen Kirche zu berücksichtigen. Dies hängt mit den allgemeinen Grundwerten und universellen Ideen zusammen, auf denen die humanistischen und demokratischen Systeme der modernen Welt basieren. Die Krise des christlichen Selbstbewusstseins der Europäer manifestiert sich in der Krise der Werte, der inneren Leere, dem Verlust des Lebenssinnes. Im Kontext der Krise des Selbstbewusstseins stellen die christlichen Werte eine Chance für den Menschen dar,

weil der Mensch sich nur in Christus seiner Würde als Person voll bewusst wird. Die Anerkennung dieser Würde ist die Basis für den Aufbau einer modernen Zivilisation und die Entwicklung eines neuen Modells der Einheit in der Vielfalt.

Единство Европы с точки зрения христианского сознания– на основании учений Иоанна Павла II

Ключевые слова

учение Иоанна Павла II, европейское единство, европейская интеграция, христианская идентичность Европы, христианские ценности, универсализм

Резюме

Статья затрагивает вопрос единства с перспективы христианской идентичности народов Европы. Её основой служит учение Иоанна Павла II. В процессе европейской интеграции ощущается недостаток духовных уз, поэтому важным является обращение внимания на христианскую идентичность Европы, а в этом контексте, и на деятельность Католической церкви. С этим связаны основные общечеловеческие ценности и универсальные идеи, лежащие у основ гуманитарных и демократических систем современного мира. Кризис христианского самосознания европейцев проявляется в виде упадка ценностей, внутренней пустоты, утраты смысла жизни. К контексте кризиса самосознания христианские ценности даруют человеку шанс, ибо лишь во Христе человек обретает полноту сознания своего человеческого достоинства. Признание этого достоинства является основой для построения современной цивилизации и выработки нового взгляда на единство в многообразии